

A 25 éves

Atlantisz Kiadó köszöntése

Hölgyeim és Uraim!
Kedves Barátaim!

A 25 éves Atlantisz Kiadó köszöntését hadd kezdjem egy szomorú, de tanulságos történettel. 1933. október 1-jén a berlini Zsidó Kulturális Szövetség Charlottenstraße-i színházában bemutatták a *Bölcs Náthánt*. A bemutató rendezője Max Reinhardt volt, és a közönség soraiban kizárólag zsidók foglaltak helyet. A programfüzetben olvasható felhívás nekik szólt: „Nyomatékosan megkérjük minden tagunkat, hogy a ház előtt mindenféle autós felvonulást kerüljenek, és (...) vegyék figyelembe, hogy egy szorongatott közösség tagjai vagyunk, ezért tekintsenek el mindenféle politikai beszélgetéstől.” A holokauszthoz vezető úton először a beszélgetést tiltották be, mégpedig maguk az áldozatok mondták ki magukra nézve a beszélgetés tilalmát, félve attól, hogy a szavakért túl drága árat kell fizetniük. Csakhogy ahol nem lehet hangosan beszélgetni, ahol csak sűgva mondhatóak ki a gondolatok, vagy ahol hallgatni kell, ott nem lehet emberhez méltóan élni. Ott nem hallunk többé egymásról, és nem hallunk saját magunkról sem. Ott senki sem vállalja a felelősséget önmagáért és másokért. Ahogy ott sem, ahol a vélemények áradatában alig van helye már a megvitatható érvekkel alátámasztott állításoknak. És ez akkor is így van, ha a legtöbben már észre sem veszik a beszélgetés hiányát.

Az Atlantisz Kiadó fennállása óta állhatatosan azt tette, amit akár a szükség idején, a szorongatásban, akár egy szabad korban tenni érdemes. Az európai bölcselettörténet és különféle társadalomtudományi diszciplínák legjelentősebb műveivel hívta vendégségbe azokat, akiknek fontos, hogy a kontinens értelmes szavai magyarul is elhangozzanak. A filozófia olyan gazdag étlapját állította össze, amilyen gazdagságot a modern magyar kultúra történetében még egyetlen más kiadó sem kínált olvasóinak. Amint tudják, a rendszerszerű filozófiai könyvkiadás Magyarországon viszonylag későn, 1881-ben indult, és évtizedeken keresztül szinte kizárólag akadémiai feladatnak számított. Az 1919-ben megszűnt Filozófiai Írók Tára

Platónról Schopenhauerig a filozófiatörténet nagy klasszikusait jelentette meg fordításban, de fennállásának közel négy évtizede alatt az akadémiai támogatás ellenére is mindössze huszonkilenc kötettel jelentkezett. Az is köztudomású, hogy a 20. század első évtizedeiben a hatalom kultúraszemléletével szembenálló társadalomtudományos körök folyóiratokban fogalmazták meg önmagukat, kötettsorozatok kiadására nem volt módjuk. Gondolhatunk mindenekelőtt a rövid életű Szellemre és a Huszadik Századra. A filozófiai könyvkiadás 1948 és 1989 között az ideológiai alapokon szervezett állam monopóliuma volt, és a 80-as évek közepéig lényegében kizárólag a marxista elméletekre, illetve azok történeti előzményeire, valamint a velük összeegyeztethető kortársi szemléletekre korlátozódott. Így aztán 1989-re rendkívüli igény mutatkozott az elmulasztott gondolatok iránt. Akkor még sokan hitték, hogy a filozófia és a szellemtudományok nemcsak tájékozódást nyújthatnak a megváltozott világ megértésében, de segítséget nyújthatnak ahhoz is, hogy Európa és benne Magyarország olyan békés hely legyen, amelyet a szolidaritás és a felvilágosult értelem eszményei tesznek otthonossá. Olyan hely, ahol senkinek nem kell félnie a hatalomtól, és ahol senkit nem hagynak magára kiszolgáltatottnak. Ebben a reményünkben csalatkoztunk, és talán éppen Magyarországon a leginkább. Eközben mi, különböző egyetemek bölcsészkarain tanítók, lépten-nyomon tapasztaljuk, hogy akik a szellemtudományok művelésére tették fel az életüket, sokszor elbizonytalanodnak, és egyre kevésbé látják értelmét a munkájuknak.

Ha így érzik, még inkább bátorítást adhat nekik az Atlantisz Kiadó elmúlt 25 évének kiadói programja. Miklós Tamás azt képzelte, hogy létrehozható olyan könyvkiadó Magyarországon, amely méltó társa és partnere lehet a legnevesebb bölcsészettudományos programot gondozó európai könyvkiadóknak. Amely lefordíttatja és kiadja a nyugati filozófia, a történet- és vallástudomány, a kultúrtörténet, a művészetelméletek és a pszichológia alpműveit, amely ösztönzője és gondozója lesz a legjobb magyar humántudományos munkáknak, és megvásárolhatóvá teszi a legújabb angol, német és francia nyelvű szellem- és kultúratudományos műveket. És mindezt egy szolid, működőképes vállalkozás keretében teszi. Lehetséges ez? Huszonöt évvel ezelőtt hányan próbálták meg lebeszélni erről, óvva őt és a kiadó körül bábáskodókat a csalódásoktól, a kudarcoktól, a keserűségtől? Ez Magyarország, mondták talán, és senkinek sem lehetnek kétségei afelől, hogy ez mit jelent. Mégsem nekik lett igazuk. Az Atlantisz Kiadónak sikerült egy gyönyörű álmot napi gyakorlattá változtatnia. Az álmot megvalósításához együttműködő partnernek megnyerte többek között a Goethe Intézetet, a Francia Intézetet, a Suhrkamp Kiadót, a C. H. Beck Kiadót és az S. Fischer Kiadót, maga mögött tudhatta a Hamburger Stiftung zur Förderung von Wissenschaft und Kultur, az Augstein Stiftung, az S. Fischer Stiftung vagy éppen Central and East-European Publishing Project támogatását, 1993-ban pedig Európa születése címmel közös könyvsorozatot indított a már említett C. H. Beck Kiadóval, az oxfordi Blackwellel, a római Laterzavallal, a madridi Criticával és a párizsi Seuil Kiadóval. Ilyen együttműködésben magyar könyvkiadó ezt megelőzően soha nem vett részt. Ezért most velük együtt ünnepeljük a kiadó létét, és képletesen, vagy nem is oly képletesen velünk ünnepelnek a szerzők is. És mi köszönetet mondunk mindazoknak, íróknak, fordítóknak, szerkesztőknek, kiadói embereknek, akik szellemi táplálékot adtak nekünk a növekvő ínségben, amikor megrendült víziókkal, sokasodó kétségekkel nézünk szembe a kontinens nehezen megválaszolható kérdéseivel.

Ma Európában egyszerre szorult deffenzívába a liberális demokrácia eszménye és az a kulturális szféra, a szellemtudományoké, amely az elmúlt két évszázadban ki-termelte és a természettudományokkal, a jogi gondolkodással és jó esetben az újságírással megosztva gondozta az igazság megvitathatóságának kritikai modelljeit. Ez az egyidejűség talán nem véletlen. Ha meg akarjuk keresni a liberális demokrácia és a modern szellemtudományok közös antropológiai és kulturális alapját,

a beszélgetés fogalmára kell rámutatnunk. Seit ein Gespräch sind wir, und hören voneinander, olvassuk Hölderlin *Békeünnepe* című versében. Ez a mondat egyszerre ragadja meg az európai emberfogalom társadalmi és pszichológiai lényegét, és azt a módot, ahogyan ebben a hagyományban emberivé változtatjuk mindazt, ami a világban van. A dolgok attól válnak emberivé, hogy beszélgetünk róluk, és mi magunk is a beszélgetés által tanulunk meg emberinek lenni, meghallva egymás hangját, meghallva, amit a másik hangja mond.

Voltak már korok Európa történetében, amikor elnémult a beszélgetés, vagy alig lehetett hallani a hangját. A helyét az erőszak vette át. Ma még nincsen így, de sok, túlságosan sok erőszak gyülemllett föl a szavakban és a tettekben, és nagyon kevesen vannak a bölcsek. De nekünk, akik olyan hagyományt gondozunk, amelynek oly sok mondanivalója volt a mérték fogalmáról, és amely nem napokban, nem években, hanem évszázadokban számol, akkor is mértéktartóaknak kell lennünk, amikor – közönségesen szólva – nincsenek jó lapjaink, és akkor sem feledkezhetünk el az utánunk jövőkről, ha a holnapot ködösnek látjuk magunk előtt. Ilyen időkben még inkább az a dolgunk, hogy az emberit keressük, a beszélgetés lehetőségét. És ez egyáltalán nem valami aszketikus elfoglaltság. Ellenkezőleg, élvezet. Járjanak bármilyen idők, jó könyvet írni, kiadni és olvasni: ennél aligha van kellemebb elfoglaltság. Megvan benne a kézműves öröme, aki látja, miként formálódik a keze alatt a tárgy. Megvan benne a kertész nyugalma, aki látja, miként sarjad a növény. És megvan benne a felfedező kíváncsisága, hiszen a gondolatot az írás és az olvasás szüli meg, a nyelv, a könyv materialitása nélkül nincs sehol. Aki olyan könyveket ad ki vagy olvas, mint amilyenek az Atlantisz Kiadó polcain sorakoznak, az – miként most mi is együtt – jó társaságban van, nyitva tartja az ajtaját és arra is képes, hogy néhány lépés távolságot vegyen, ahonnan a félelmet keltő, elkeseredésre okot adó dolgok is pontosabban felmérhetők lesznek.

A lehető legközelebb maradni a tárgyhöz, átélni a tárgy kiváltotta érzelmeket, ugyanakkor felvenni a tárgy megfigyeléséhez szükséges távolságot, azt hiszem, ez a kettős mozgás, a forráságnak és a hűvösségnek ez a kettősége a gondolkodás egyik olyan sajátossága, amely állhatatossá tesz bennünket. Mert az Atlantisz Kiadó működtetéséhez elsősorban állhatatosságra volt szükség, vagyis a gondolkodás kettős mozgásának helyes értelmezésére. Átélni a könyvkiadás folyamatait, mindazt, ami bosszantó és örömteli adódik, és közben nem feledkezni el arról, mindez mire való. Átélni az ország lassú pusztulásának történetét, az értelem vereségeit, de tudni, hogy eközben mégis építeni kell, és meglátni, hogy valóban épülnek olyan dolgok, amelyekre az ország egyszer majd támaszkodhat. És támaszkodhatnak rá most is mindazok, akik a gondolkodás európai hagyományainak legnagyobbjaival beszélgetve igyekeznek helyes kérdéseket feltenni önmaguknak, tanítványaiknak és a világnak, amelyben élnek. Az Atlantisz Kiadó bizonyosan az ilyen támasztékok egyike. Ez olyasmi, ami méltó az ünneplésre, a köszöntésre és a köszönetre. Isten éltesse tehát az Atlantisz Kiadót! ■ ■ ■

Schein Gábor (Budapest, 1969) költő, író, irodalomtörténész. Az ELTE Modern Magyar Irodalomtörténeti Tanszékének tanára. Legutóbbi kötetei a Kalligramnál: *Megölni, akit szeretünk* (2013), *Svéd* (2015).